

“Görülüyorum Öyleyse Varım” Çağında Yaşamak!

Akışkan Gözetim

Zygmunt Bauman & David Lyon

Kitabın Özgün Adı: Liquid Surveillance

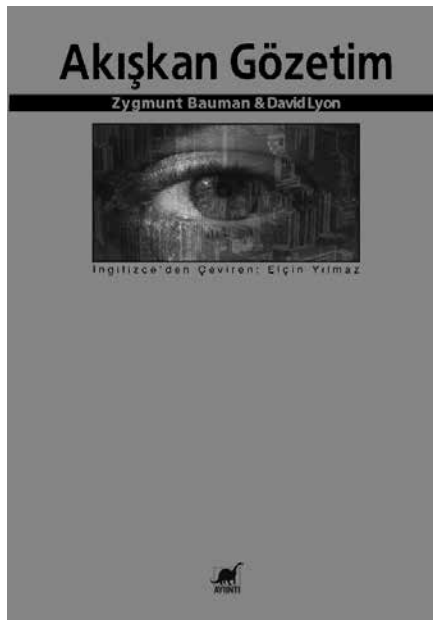
Çev. Elçin Yılmaz

Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, 160 s.

ISBN: 9789755397825

DOÇ. DR. İBRAHİM HAKAN DÖNMEZ

Akışkan Gözetim, Bauman ve Lyon arasında karşılıklı mail yoluyla gerçekleşen söyleşilerden oluşuyor. Kitabın ana temasının dijital teknolojideki yaşadığımız tüm bu gelişmelerin toplumsal, kültürel ve politik olarak ne anlama geldiğini anlamaya çalışmak olduğu göz önüne alındığında, bu söyleşinin internet yazışmalarıyla gerçekleştirilmiş olması temanın vurgusunu güçlendirmek açısından ayrı bir anlam taşımaktadır. Kitabın temasına ilişkin tartışma yeni değil. Sadece bu gün herkesi etkileyecek biçimde yaşanmaya başladığı için sosyologların da derin katkılarıyla genişlemiş durumda. Oysa yüz yıldan uzun bir süre önce Zamyatin (2010) ile başlayan Orwell (2000) ve

Huxley (2003) gibi edebiyat ve sanat alanındaki hayal gücü ve dünyaya ilişkin öngörüsü güçlü yazarların eserle-

rinde kurgusal olarak tartışılmaktaydı. Bu büyük distopya yazarlarının ortak biçimde dert edindikleri temel konu, bireyin özgürlüğüdür. Bu da teknoloji sayesinde katı şekilde disiplin altına alınmış bir gelecek kurgusunu beraberinde getirmekteydi. Bugün o geleceğin içerisindeyiz. Artık konu (tarihte çoğu zaman olduğu gibi!) edebiyatçılardan devralınmış tüm beşerî bilimlerin ana malzemesi olmuştur. Barthes’in dediği gibi “edebiyat insan bilimlerinin, hangi alanda olursa olsun bugün keşfetmekte olduğu şeyleri zaten bilmektedir; aradaki farklılık, edebiyatın bunları bildiğini söylememiş yalnızca yazıya dökmüş olmasıdır” (akt. Game ve Metcalfe, 1999: 10).

Akışkanlık, özgürlük, panoptikon, sinoptikon kavramları eksenindeki söyleşi, bu kavramlara ilişkin aşinalığınız varsa daha da ilgi çekici hâle dönüşebilir. Bauman’ın (2015) Özgürlük adlı kitabında tarihsel ve toplumsal olarak analiz ettiği özgürlük, bugünkü “Postmodern çağın akışkanlığındaki gözetimle hangi boyuta taşınmıştır?” sorusu bu kitapta yeniden tartışılmaktadır. “Akışkanlık” Bauman’ın Berman’ın (2016) *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* kitabında Marx’a atıfla kullandığı düşünceden esinlenerek ortaya koyduğu bir kavram. “Akışkan modernite” teoremi aslında gözetim çalışmalarına oldukça uygun. Lyon’un da belirttiği gibi bizler,

“sosyal medyanın sunduğu ama bizim de bilgisayar faresinin her tıklamasıyla seçimlerimizi ve tercihlerimizi içine üfleyerek şişirdiğimiz filtre baloncukları” yoluyla (Bauman ve Lyon, 2013: 126) akışkan bir gözetimin gönüllü nesnelereyiz. Foucault’un (2001) *Hapishanenin Doğuşu*’nda sıkça zikrettiği panoptikonun bugünkü hâli, akışkan gözetim terimiyle karşılanmış. Bilindiği üzere panoptikon bir yandan mahkûmların hareketini sınırlarken diğer yandan gardiyanların hareketini kolaylaştıran temel modern kontrol yöntemidir. Panoptikon tipi gözetim, bir arzı kabul ettirmenin seçme şansını ortadan kaldırmaya dayalı yoludur. Günümüz düzeninin gözetimi arzların talep yoluyla netleştirilmesinin yolu olarak seçimleri zorlamayla değil ayartmayla manipüle eder. Manipüle edilenin bu gönüllülüğü hatta hevesliliği, tüketici piyasalarının sinoptikonlarınca harekete geçirilmektedir (2013: 135). Panoptik sonrası modernite dünyasında kişisel organizasyonlar tarafından kuvvetle emilen bilgilerin büyük çoğunluğu aslında kişilerin kendileri tarafından cep telefonları kullanılarak, alışveriş merkezlerine giderek sağlanmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013: 21).

Orwell (2000) *1984* romanında modern iktidarın bireyi baskıyla, cezalandırmayla susturup kontrol altında tutacağı öngörüsünde bulunmaktaydı,

Huxley (2003) ise bizim kendi isteği-
mizle sistemin devamına katkı sağla-
yacağımızı, bunun da ödüllendirme ve
sağlanan hazlarla gerçekleşeceğini ön-
görmektedir. Asıl tehlikeli olan durum
elbette modern sonrasına işaret eden
ikincisidir. Gönüllü kölelik ve rızaya da-
yalı işleyişin dönüşümü ya da alternati-
fi söz konusu olmayacaktır. İnsanın bol
yemle ve konforlu ahırlarda sağım için
beslenen keyifli ineklere dönüşümünü
andıran bir benzetme söz konusudur.
İşte tüm yöntemleriyle bugün maruz
kaldığımız akışkan gözetim iyi analiz
edilmeden insanlık için daha aydınlık
çıkışı bulmak zordur.

Kitapta bu endişelerle masaya yatırılan
akışkan gözetimin en önemli özelliği,
tekrar tekrar vurgulandığı biçimiyle,
sosyal medyadaki paylaşımlardan, sa-
tış mağazalarınca verilen sadakat kart-
larının kullanımına kadar gönüllü ya da
gönülsüz tüketicilerin (gözetlenenler)
muazzam işbirliğiyle gerçekleşmekte
oluşudur. Bauman'a göre bireyin ken-
dini kayıt altına alma tutkusunu, Descar-
tes'in "Düşünüyorum öyleyse varım,"
sözünün güncel uyarlamasının "Görü-
lüyorum (izleniyorum, fark ediliyorum,
kaydediliyorum) öyleyse varım," oldu-
ğu çağda Hegelci hâkimiyetin açık ör-
neğidir (Bauman ve Lyon, 2013: 129).
Sosyal medya, yeni ve henüz tüm bo-
yutlarıyla tartışılmış bir konu değil.
Ancak sosyal bilimciler ve iletişim bi-

limciler arasında konuya hızlı bir yö-
neliş olduğu da bir gerçek. Kitabı yeni
yapılacak çalışmalara felsefi derinlik
katması ve geniş perspektifli bir bakış
sağlaması bakımından bir zihin jimnas-
tiği olarak görmek mümkün. Kitapta
zaman zaman bu konuda yapılan araş-
tırmalar da anılmış. Örneğin Bauman,
Josh Rose'nin Facebook arkadaşlarına
yönelttiği soruyu aktarıyor: "Twitter,
Facebook, Foursquare... sayesinde
kendinizi insanlara daha mı yakın yok-
sa daha mı uzak hissediyorsunuz?" Ge-
len yanıtların ana fikri "Uzak olduğum
insanlara daha yakın, ama yeterince
yakın olduğum insanlara da daha uzak
hissettirmiyor," şeklindedir. Kısaca sosyal
medya bizi aynı zamanda hem yakın-
laştırıyor hem de uzaklaştırıyor (Bau-
man ve Lyon, 2013: 45).

Belki de bu konudaki daha ayrıntılı
gözlemler "birisine sarılmakla birisini
İnternet'ten dürtmek" arasındaki bü-
yük farkın olası etkilerinin neler olacağı
ya da yakın bir gelecekte herhangi bir
sosyal ağda hesabı olmayan azınlığı
bekleyen sonun "sosyal ölüm" olup ol-
mayacağı gibi (Bauman ve Lyon, 2013:
36) soruların yanıtlarını bize daha iyi
verecektir.

Yazarların hemfikir olduğu şey "dijital
gözetimin, henüz nasıl körelteceğimizi
bilmediğimiz çift taraflı bir kılıç olduğu"
gerçeği (Bauman ve Lyon, 2013: 147).
Bu gerçeğin ışığında toplum bilimleri

sahasına ilişkin önerilerin de kitapta dile getirildiğini belirtmeliyiz. Lyon, sosyolojinin artık dijitallikle uzlaşması gerektiğine inanıyor. “Aksi takdirde büyük önem taşıyan kültürel faaliyet yığınlarını araştırmakta ve teorize etmekte isabetli davranamayacağını” iddia ediyor ve en azından “başlangıç olarak, teknolojik bağımlılık gibi basit bir gerçeğin, dikenine katlanmaya değer sosyal açıklama güllerinin içine dâhil edilmesi”ni öneriyor (Bauman ve Lyon, 2013: 41).

Yararlanılan Kaynaklar

Huxley, Aldous (2003). *Cesur Yeni Dünya*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Orwell, George (2000). *1984*. İstanbul: Can Yayınları.

Bauman, Zygmunt (2015). *Özgürlük*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Zygmunt ve Lyon David (2013). *Akışkan Gözetim*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berman, Marshall (2016). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Game, Ann ve Metcalfe, Andrew (1999). *Tutkulu Sosyoloji*. Çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Zamyatin, Yevgeni (2010). *Biz*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel (2001). *Hapishanenin Doğuşu*. İstanbul: İmge Yayınevi.

Bauman, Zygmunt (2015). *Özgürlük*. Çev. Kübra Eren. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Zygmunt ve Lyon David (2013). *Akışkan Gözetim*. Çev. Elçin Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berman, Marshall (2016). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları.

Foucault, Michel (2001). *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınevi.

Game, Ann ve Metcalfe, Andrew (1999). *Tutkulu Sosyoloji*. Çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Huxley, Aldous (2003). *Cesur Yeni Dünya*. Çev. Ümit Dosun. İstanbul: İthaki Yayınları.

Orwell, George (2000). *1984*. Çev. Nuran Akgören. İstanbul: Can Yayınları.

Zamyatin, Yevgeni (2010). *Biz*, Çev. Füsün Tülek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.